

NEROVNOSTI VE ZDRAVOTNÍM STAVU A JEJICH DOPADY NA FUNGOVÁNÍ ŽÁKŮ VE ŠKOLE

HEALTH INEQUALITIES AND THEIR IMPACT ON STUDENTS' FUNCTIONING AT SCHOOL

Jiří Mareš¹

¹ Ústav preventivního lékařství, Lékařská fakulta v Hradci Králové, Univerzita Karlova

Abstrakt

Přehledový referát se věnuje tomu, zajistit přijatelnou kvalitu života dětem a dospívajícím, kteří žijí s chronickým onemocněním a současně chodí do školy. V našem sdělení se soustředíme na dětské pacienty s chronickým onemocněním, které má delší latenci a vleklý průběh. Příspěvek ukazuje, že v případě chronicky nemocných dětí je třeba zvolit proaktivní přístup a obohatit také pregraduální přípravu budoucích učitelů.

Klíčová slova: nerovnosti ve zdravotním stavu, chronické onemocnění, chronicky nemocní žáci

Abstract

This review paper focuses on ensuring an acceptable quality of life for children and adolescents who are living with a chronic illness and attending school at the same time. We focus on pediatric patients with chronic diseases that have longer latency and protracted courses. The paper shows that in the case of chronically ill children, a proactive approach should be taken, and the undergraduate training of future teachers should also be enriched.

Keywords: health inequality, chronic disease, chronic illness of students

1 Teorie

Přehledový referát se věnuje tématu, které v České republice stojí na okraji zájmu odborníků. Je známo, že nové léčebné postupy zlepšují prognózu mnoha chronických i mnoha vážných onemocnění. S těmito pokroky přichází velká zodpovědnost profesionálů: zajistit přijatelnou kvalitu života dětem a dospívajícím,

kterí žijí s chronickým onemocněním a současně chodí do školy (Irwin, Elam, 2011). K těmto profesionálům nepochybně patří (vedle zdravotníků a psychologů) také učitelé.

V našem sdělení se soustředíme na dětské pacienty s chronickým onemocněním. Rozumíme tím nemoci, které mívají delší latenci a vleklý průběh. Jejich etiologie je multifaktorová a nedají se úplně vyléčit. Jejich průběh kolísá v čase a jednotlivci, kteří jimi trpí, jsou na jejich průběh a dopady rozdílně citliví (Martin, 2007). Patří sem např. alergie, astma, celiakie, cystická fibróza, diabetes mellitus, epilepsie, kardiovaskulární onemocnění, leukemie aj.

Teoreticky vycházíme z modifikovaného modelu O'Connora (2015). Má tři základní strukturní složky: 1. rizikové a protektivní faktory, které souvisejí s nemocným žákem samotným; 2. funkční status nemocného žáka: zvláštnosti jeho somatických struktur, fyziologických a psychických funkcí, aktivity každodenního života, zvláštnosti žákových sociálních interakcí ve škole; 3. školní výsledky nemocného žáka.

2 Metodologie

U zahraničních pramenů jsme provedli rešerši za období 2000–2020 a to pomocí klíčových slov: *health inequality; chronic disease; chronic illness; students; children; school; learning; impact; outcomes*. U domácích publikací jsme se snažili zachytit všechny práce s tímto zaměřením od roku 1997. Po pročtení abstraktů jsme nakonec pro analýzu vybrali 30 zahraničních prací a 8 domácích prací. Texty článků, kvalifikačních prací a odborných knih jsme podrobili obsahové analýze, která sledovala vztah chronického onemocnění žáků k jejich fungování ve škole.

3 Výsledky

- Spolu s lepší lékařskou diagnostikou a účinnějšími léčebnými postupy přibývá ve vyspělých zemích počet dětí školního věku, které jsou chronicky nemocné, a přesto chodí do školy.
- Chronické onemocnění přináší žákovi chronický stres. Projevuje se mj. zdravotními obtížemi, sníženou imunitou, nutností častěji chodit na kontroly k lékaři, pravidelně brát léky, které mívají vedlejší účinky, dodržovat přísný léčebný režim. Ten jim zpravidla nedovoluje provádět některé aktivity, jež jsou běžné u vrstevníků stejného věku.

- Chronická onemocnění ovlivňují (byť v různé míře) kognitivní funkce žáků. Např. pozornost (soustředění, udržení, rozdělování), dále zapamatování a vybavování z paměti, rychlost reagování, ale i některé styly učení, např. auditivní. U nemocných žáků nastupuje mnohem rychleji únava. U chronicky nemocných žáků může občas dojít během vyučování také k náhlému a nečekanému zhoršení zdravotního stavu, což musí učitel řešit.
- Žáci s chronickým onemocněním mívají zvýšené riziko školních neúspěchů, jehož výsledkem bývá horší prospěch.
- Žáci s chronickým onemocněním mívají obtíže se svými spolužáky, protože z jejich pohledu jsou „jiní“. Je tedy třeba, aby jejich spolužáci byli rámcově informováni o typu onemocnění daného žáka od třídního učitele a učitel jim šel příkladem ve svém jednání. Výzkumy naznačují, že chronicky nemocní žáci se občas stávají terčem šikanování ze strany svých spolužáků, častěji než žáci zdraví.
- Učitel (po dobu, kdy je žák ve škole) za něj přebírá odpovědnost. Týká se to zdravotního stavu žáka, osobní bezpečnosti žáka a předcházení školním úrazům. Učitel by proto měl znát rizika, která souvisejí s chronickým onemocněním svých žáků.
- Učitel by měl být od rodičů informován o chronickém onemocnění jejich dítě. Potíž bývá dvojitá: jednak rodiče znají dítě z domácího prostředí a nevědí, jak bude reagovat na školní situace, jednak někteří rodiče nechťejí, aby učitel a ostatní žáci věděli, že jejich dítě je nemocné a diagnózu tají.
- Učitelé se budou častěji setkávat s případy, kdy budou vyučovat chronicky nemocné žáky a počítat s tím, že mají odlišné a náročnější potřeby. Obvykle nebyli na takovou situaci systematicky připravováni; část z nich dokonce odmítá nést nový typ odpovědnosti.
- Problematika chronicky nemocných žáků má i širší souvislosti. Zdravotní problémy a péče o zdraví na jedné straně, výchova a vzdělávání žáků na straně druhé jsou neoddelitelně spjaté a obojí je navíc ovlivňováno sociálními faktory. Některá onemocnění souvisejí s horšími sociálními poměry, v nichž dítě vyrůstá, jiná mají svou genezi v onemocnění, které vzniklo během normálního života, ale jedinec je pak limitován v dosažení vyšších stupňů vzdělávání. To v dospělosti vyústí v životní styl a typy povolání, jež nejsou prospěšná zdraví. Existuje dokonce i výzkum, který naznačuje, že ve hře je podoba celého vzdělávacího systému. Přílišný důraz na vnější diferenciaci vzdělávací dráhy (Německo, Česká republika) může podle autorů

k nejen většími nerovnostmi v dosaženém vzdělání, ale i k nerovnostem v celkovém zdravotním stavu (Delaruelle et al., 2020).

4 Závěry a diskuse

Celosvětově se ukazuje, že základní a střední školy i jejich učitelé nejsou připraveni na individualizovanou pedagogickou práci s chronicky nemocnými žáky. V mnoha případech mívají nemocní žáci jiný, nerovný přístup ke vzdělávacím příležitostem a učitelé ve školách spíše improvizují. Slabinou je, že zatím převažuje retroaktivní přístup: problémy se řeší teprve potom, až se vyskytnou. V případě chronicky nemocných dětí je třeba zvolit proaktivní přístup: víme, že chronicky nemocných žáků bude pomalu přibývat a víme, že je pro ně vhodnější inkluzivní přístup. Jedním z možných řešení je, připravit vzdělávací programy, které budou integrovat lékařský, pedagogický a psychologický pohled a bude realizovatelný v běžných školách (Irwin, Elam, 2011). Současně bude třeba obohatit pregraduální a další vzdělávání učitelů o tuto problematiku včetně praxí.

5 Literatura

- Delaruelle, K., Van Houtte, M., Bracke, P. (2020). Educational inequalities in general health: Does the curricular tracking system matter? *Acta Sociologica*, 63(1): 63–81.
- Irwin, M. K., Elam, M. (2011). Are we leaving children with chronic illness behind? *Semantic Scholar*, Corpus ID: 67880568. Dostupné na: <https://www.semanticscholar.org/paper/Are-We-Leaving-Children-with-Chronic-Illness-Behind-Irwin-Elam/f3af88a327c6e24dc5a80426c1ed12a65d38b61>
- Martin, C. M. (2007). Chronic disease and illness care. *Canadian Family Physician/Le Médecin de famille canadien*, 53(12): 2086–2091.
- O'Connor, M., Howell-Meurs, S., Kvalsvig, A. et al. (2015). Understanding the impact of special health care needs on early school functioning: A conceptual model. *Child Care, Health and Development*, 41(1), 15–22.
- Tibbitts, J. (2018). *Classroom Reintegration for the Chronically Ill Child* (dissertation). Allendale: Grand Valley State University.